

Dr. sc. Vesna Barić-Punda, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta u Splitu
mr. sc. Zlatko Brkić, asistent Pravnog fakulteta u Mostaru

ZAŠTITA I OČUVANJE SREDOZEMNOG MORA S POSEBNIM OSVRTOM NA OBALNE DRŽAVE ČLANICE EUROPSKE UNIJE

UDK: 504.42 : 341.225.5

Primljeno: 10. 01. 2007.

Izvorni znanstveni rad

Sredozemne države uložile su i ulažu značajne napore da se zaštiti i očuva Sredozemno more, prvenstveno preuzimanjem obveza iz brojnih međunarodnih ugovora, općih i regionalnih (preko 100). Zbog činjenice da se učinkovitost sustava zaštite može postići samo efikasnom ravnotežom međunarodne i nacionalne brige, autori su u ovome radu istražili zaštitu i očuvanje Sredozemnog mora u suvremenim međunarodnim ugovorima, a posebice u nacionalnim propisima onih obalnih država na Sredozemnom moru koje su članice Europske unije, *Francuske, Španjolske, Italije, Cipra, Malte i Slovenije*.¹

Analiza nacionalnih propisa ovih država (kojima se preuzete međunarodne obveze razrađuju i unapređuju) posebice je važna iz dva razloga: *prvo*, jedan od temeljnih ciljeva europske politike je zaštita i poboljšanje kakvoće okoliša, i *drugo*, problem je i u ovom području u implementaciji međunarodnih pravila.

Ključne riječi: *zaštita Sredozemnog mora, obalne države EU, Republika Hrvatska*

Unija radi na održivom razvoju Europe (...) čiji je cilj (...) visoka razina zaštite i poboljšanja kakvoće okoliša.

Politika Unije na području okoliša pridonosi ostvarenju očuvanja, zaštite i poboljšanja kakvoće okoliša, zaštiti zdravlja ljudi, razboritom i racionalnom korištenju prirodnih dobara i promicanju mjera na međunarodnoj razini za rješavanje regionalnih ili svjetskih problema okoliša ...

Ugovor o ustavu za Europu, članak 1.-3. Ciljevi Unije, toč.3.; Odjeljak 5. Okoliš, članak III.-233. toč.1.

I.

Najznačajniji međunarodni ugovor koji se i naziva *Poveljom o zaštiti i očuvanju morskog okoliša je Konvencija UN o pravu mora iz 1982.* (u daljnjem tekstu: *Konvencija*).² U razvoju međunarodnog prava o zaštiti i očuvanju

¹ Predmet istraživanja su bili oni propisi koji su se mogli preuzeti na službenim www stranicama UN-a. Nacionalni propisi Grčke nisu bili dostupni i za tu su državu analizirani podaci koji se odnose na međunarodne ugovore, opće i regionalne, koji je obvezuju.

² O *Konvenciji* općenito **Vukas** navodi: *Glede prava mora, u Konvenciji o pravu mora polučeni su različiti rezultati: kodificirani su učinci dugog razvoja međunarodnog običajnog i ugovornog prava; važeće međunarodno pravo je izmijenjeno i dopunjeno; usvojena su cjelovita nova rješenja.* - Foreword, Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno pravo, *Essays on the new Law of the Sea*, Zagreb, god. XVIII., br. 21., str.1.

morskog okoliša i posebice načela zaštite,³ Konvencija sadrži dosad najobuhvatniji i najcjelovitiji sustav pravnih normi. Nalaže, također, novu pravnu reglamentaciju suzbijanja onečišćenja, osobito u onim područjima koja se nalaze izvan granica suverenosti obalnih država: u vanjskom pojasu, gospodarskom i epikontinentskom pojasu. Po prvi je put u jednom općem međunarodnom ugovoru sadržana odredba o obvezi (to je i pravo) svake države da štiti i čuva morski okoliš (čl. 192.). U odnosu na obveze država na temelju drugih konvencija o zaštiti i očuvanju morskog okoliša odredbe Konvencije ne diraju u posebne obveze koje su države preuzele na temelju ranije zaključenih posebnih konvencija i sporazuma o zaštiti i očuvanju morskog okoliša, ni u sporazume koji se mogu zaključiti radi promicanja općih načela sadržanih u Konvenciji. Preuzete posebne obveze države izvršavaju u skladu s općim načelima i ciljevima Konvencije (čl. 237.). Iako se odredbe Konvencije koje se odnose na zaštitu i očuvanje morskog okoliša ne primjenjuju na ratne brodove, pomoćne ratne brodove i druge brodove i zrakoplove koje država upotrebljava samo za državne netrgovačke svrhe, država osigurava da ti brodovi i zrakoplovi djeluju koliko je to praktički moguće i opravdano u skladu s Konvencijom (čl. 236.). Uz Konvenciju koja danas vezuje 149 država (izvorno je potpisalo 159), u nepunih deset godina od 1988. do 1997., vezale su se i sve sredozemne obalne države članice EU: *Cipar* od 12. 12. 1988., *Malta* od 20. 5. 1993., *Italija* od 13. 1. 1995., *Slovenija* od 16. 6. 1995., *Grčka* od 21. 7. 1995., *Francuska* od 11. 4. 1996. i *Španjolska* od 15. 01. 1997.

Kao članice Europske unije sve su te države, osim Francuske, ratificirale *Ugovor kojim se uspostavlja Europski ustav* (u daljnjem tekstu: *Ustav EU*) koji je zajedno sa *Završnim aktom* potpisan u Rimu 29. listopada 2004.⁴ Ustav je zapravo međunarodni ugovor iako ima naziv koji je uobičajen za najviši državni akt. Kad stupi na snagu zamijenit će sve ugovore koji su mu prethodili osim ugovora o Europskoj zajednici za atomsku energiju (*Euroatom*). Prema Ustavu EU, cilj održivog razvoja Europe je postizanje visoke razine zaštite i poboljšavanja kakvoće okoliša (*članak I. - 3. Ciljevi Unije, toč. 3.*). U odjeljku 5. Okoliš u čl. III-233. precizno su određeni ciljevi čijem ostvarenju pridonosi politika Unije na području okoliša. To su, između ostaloga, očuvanje, zaštita i

³ Kao temeljna načela zaštite i očuvanja morskog okoliša **Seršić** izdvaja: načelo prevencije, opreza, načelo onečišćivač plaća te načelo održivog razvitka. Vidi pobliže o tome: **M. Seršić**, *Međunarodnopravna zaštita morskog okoliša*, Zagreb, 2003., str. 21.- 40.

⁴ *Ugovor o Ustavu za Europu* potpisali su šefovi država ili vlada 25 država članica EU, a *Završni akt* i tri države kandidatkinje (Rumunjska, Bugarska i Turska). Stupit će na snagu nakon što ga ratificiraju sve države članice Europske unije. Očekivalo se da će stupiti na snagu 1. studenog 2006. Pošto ga uz Francusku nije ratificirala ni Nizozemska sigurno je da neće stupiti na snagu 1. studenog 2006. Vidi tekst Ustava na engleskom: Treaty establishing Constitution for Europe, *Official Journal of the European Union*, 16th December 2004 (C series, No 310).

Tekst na hrvatskom vidi: **Adrias**, Zbornik radova zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, 13, Zagreb - Split, 2006. Tekst Ustava EU objavljen je prema radnom prijevodu Zavoda za prevođenje Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske, a za tisak su ga priredili i završnu redakтуру obavili članovi Katedre za međunarodno pravo Pravnog fakulteta u Splitu, Vesna Barić Punda i Davorin Rudolf ml.

poboljšanje kakvoće okoliša, te promicanje mjera na međunarodnoj razini za rješavanje regionalnih ili svjetskih problema okoliša. Članak III -234. odjeljka 5. odnosi se na mjere koje je potrebno poduzimati radi postizanja tih ciljeva.

Najznačajniji međunarodni instrumenti zaštite i očuvanja Sredozemnog mora⁵ su *Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja* (u daljnjem tekstu: Barcelonska konvencija) potpisana u Barceloni 16. veljače 1976.⁶ i protokoli⁷ donijeti u razdoblju od 20 godina, od 1976. do 1996. Područje primjene Barcelonske konvencije ne obuhvaća unutarnje morske vode država ugovornica (čl.1.st.2.), a definicija onečišćenja iz čl. 2. st. (a) oslanja se isključivo na svršeni čin - *štetni utjecaj* - iako je i sama *mogućnost uzrokovanja* štetnih posljedica realna opasnost za morski okoliš. Na konferenciji sredozemnih država u Barceloni, 10. lipnja 1995., usvojene su izmjene i dopune Barcelonske konvencije i njezin naziv sada glasi: *Konvencija o zaštiti morskoga okoliša i obalnoga područja Sredozemlja*.⁸ Dopunjena i izmijenjena Barcelonska konvencija stupila je na snagu 9. srpnja 2004. Unijeta su temeljna načela i principi Konferencije UN-a o okolišu i razvitku (Rio, 1992.), kao i Konferencije o održivom razvitku u Mediteranu održane u Tunisu dvije godine poslije. U naziv se unosi nova šira formulacija *obalno područje*, a u tekst načelo *održivi razvitak*. Posebice je važna izmjena st. 2. čl. 1. prema kojoj se primjena Konvencije može proširiti na obalna područja prema odluci svake pojedine ugovorne stranke unutar njenog područja, a definicija onečišćenja iz st. a) čl. 2. proširena je i na *mogućnost uzrokovanja* negativnih učinaka. Ona sada glasi:

Onečišćenje znači od strane čovjeka, izravno ili neizravno, unošenje tvari ili energije u morski okoliš, uključujući ušća, koje izaziva ili može izazvati negativne učinke kao što su nanošenje štete živim bogatstvima i oblicima života u moru, ugrožavanje zdravlja ljudi, onemogućavanje pomorskih djelatnosti, uključujući ribarstvo i druge dopuštene načine korištenja mora, pogoršanje kakvoće morske vode za korištenje i ograničenje pogodnosti.

Svih sedam obalnih država članica EU stranke su Barcelonske konvencije iz 1976. i izmjena i dopuna iz 1995.

*Protokol o sprječavanju onečišćenja Sredozemnog mora potapanjem otpadnih i drugih tvari s brodova i zrakoplova*⁹ poznat kao *dumping protokol*, usvojen je zajedno s Barcelonskom konvencijom 16. veljače 1976. Stupio je na snagu 12. veljače 1978. Države su ga donijele imajući u vidu općeprihvaćeni

⁵ Sredozemno je more jedno od najugroženijih mora sa više od 100 tzv. crnih točaka, i u njega uplovi dnevno više od 200 velikih tankera.

⁶ Stupila je na snagu 12. veljače 1978. Vidi tekst: *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br.12/77. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Konvencije 8. listopada 1991.- *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/93.

⁷ Protokoli su pravni instrumenti Barcelonske konvencije. Nakon njihovog usvajanja i ratifikacije države su obvezne svoje nacionalne propise prilagoditi preuzetim obvezama.

⁸ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.17/98.; 11/04.

⁹ Vidi tekst: *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br.12/77.

Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991.- *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/93.

međunarodni instrument kojim se regulira *potapanje*, a to je *Londonska konvencija o sprječavanju onečišćenja potapanjem otpadaka i drugih tvari* iz 1972. Stoga se u Protokol i unose tzv. popisi onečištača (*crni i sivi*). Međutim, popis je ipak opsežniji i stroži u odnosu na Londonsku konvenciju. Na konferenciji sredozemnih država u Barceloni 10. lipnja 1995. Protokol je izmijenjen i dopunjen, i njegov naziv sada glasi *Protokol o sprječavanju i uklanjanju onečišćenja Sredozemnog mora potapanjem otpadnih i drugih tvari s brodova i iz zrakoplova ili spaljivanjem na moru*.¹⁰ Izmijenjen i dopunjen Protokol još nije stupio na snagu. Novi izvori onečišćenja dodani su čl. 3. t. 3. kao novi podstavak (c): *svako namjerno odlaganje, odnosno pohranjivanje i zakopavanje otpada ili drugih tvari na morsko dno ili u morsko podzemlje s brodova ili iz zrakoplova, a spaljivanje na moru znači namjerno izgaranje otpada ili drugih tvari u području Sredozemnog mora, s ciljem njihova toplinskoga ništenja te ne uključuje djelatnosti koje prate normalan rad brodova i zrakoplova*.

Svih sedam obalnih država članica EU stranke su Protokola iz 1976., a izmijenjenog i dopunjenog Protokola iz 1995. sve osim Grčke.

Uz Barcelonsku konvenciju usvojen je (16. veljače 1976.) i Protokol o suradnji u borbi protiv *onečišćenja Sredozemnog mora naftom i drugim štetnim tvarima u slučaju nezgode*.¹¹ Na snazi je od 12. veljače 1978. Ne odnosi se samo na opasnosti koje su *posljedica nesreće na moru ili akcije u svezi s takvom nesrećom već na svaku ozbiljnu opasnost* ili, što je izuzetno važno, *ugrožavanje morskog okoliša, obale ili srodnih interesa*¹² jedne ili više država zbog prisutnosti velikih količina nafte ili drugih štetnih tvari kao posljedice nezgode ili nagomilavanja manjih ispuštenih količina koje onečišćuju ili prijete da onečiste more u području definiranom Barcelonskom konvencijom (čl.1.).

Svih sedam obalnih država članica EU potpisale su i ratificirale Protokol iz 1976.

Držeći da je za sprječavanje onečišćenja s brodova i reagiranje na iznenadna onečišćenja, neovisno o njihovom uzroku, neophodna suradnja svih obalnih država Sredozemnog mora, u Valleti na Malti 25. siječnja 2002. donijet je novi Protokol, *Protokol o suradnji u sprečavanju onečišćavanja s brodova i, u slučajevima opasnosti, u suzbijanju onečišćavanja Sredozemnog mora*¹³ koji je stupio na snagu 17. ožujka 2004. Iznenadno onečišćenje je događaj (ili niz događaja istog porijekla) koji *izaziva ili može izazvati* ispuštanje nafte i/ili opasnih i štetnih tvari i koji *predstavlja ili može predstavljati* opasnost za morski

¹⁰ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.17/98.; 11/04

¹¹ *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br.12/77. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991.- *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/93.

¹² Formulacija *srodni interesi* data je vrlo široko i obuhvaća: djelatnosti u obalnim vodama, lukama i utoku, uključujući ribarstvo, povijesne i turističke znamenitosti toga područja, sportove na vodi i rekreacijske aktivnosti, zdravlje obalnog stanovništva i očuvanje živih bogatstava (čl.2.).

¹³ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/03.; 4/04.

okoliš ili obalu, ili s time povezane interese jedne ili više država... I u ovoj su definiciji i štetni događaj kao i sama mogućnost uzrokovanja štetnog događaja razlog za djelovanje i suradnju država.

Protokol je potpisalo svih sedam obalnih država članica EU, ratificirale Francuska, Malta i Slovenija.

Jedan od najvažnijih izvora onečišćenja na Sredozemlju su onečištači kopnenog porijekla transportirani u more rijekama, vodenim putevima i kroz atmosferu.¹⁴ I dok je Barcelonska konvencija s dva protokola prolazila proces ratifikacije pripreman je *Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja s kopna*¹⁵ (tzv. *Atenski protokol*). Usvojen je 17. svibnja 1980. Stupio je na snagu 17. lipnja 1983. Područje primjene Protokola za razliku od Barcelonske konvencije uključuje i unutarnje morske vode, zatim rijeke, do onih mjesta na kojima je za niskog vodostaja mora i niskog vodostaja rijeke visok porast saliniteta, te močvare sa slanom vodom koje su u svezi s morem. Umjetni *off-shore* objekti, koji ne služe istraživanju ili iskorištavanju prirodnih bogatstava epikontinentnog pojasa države stranke Protokola, a pod njenom su jurisdikcijom, također podliježu primjeni Protokola.

Šesnaest godina poslije, 7. ožujka 1996. u Sirakuzi, Protokol je izmijenjen i dopunjen, a njegov naziv sada glasi *Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja iz izvora i djelatnosti na kopnu*.¹⁶ Izmjene i dopune četvrtog stavka preambule Protokola iz 1980. sadrže jasniju i precizniju formulaciju vrste onečišćenja. Umjesto formulacije *onečišćenje s kopna...* stoji *onečišćenje iz izvora i djelatnosti na kopnu* (koje predstavljaju opasnost za morski okoliš, žive resurse i čovjekovo zdravlje). Sredozemne su države posebice uzele u obzir *Globalni program djelovanja za zaštitu morskog okoliša od djelatnosti s kopna* koji je usvojen 3. studenog 1995. u Washingtonu.

Protokol iz 1980. i dopune i izmjene iz 1996. vezuju svih sedam obalnih država članica EU.

Na međunarodnoj konferenciji u Ženevi 3. travnja 1982. usvojen je *Protokol o posebno zaštićenim područjima Sredozemnog mora*.¹⁷ Stupio je na snagu 23. ožujka 1986. Države se obvezuju na poduzimanje svih odgovarajućih mjera radi zaštite važnih područja mora s ciljem očuvanja prirodnih bogatstava i lokaliteta u području Sredozemnog mora, te očuvanja kulturne baštine toga područja.

¹⁴ Prema podacima znanstvenika o onečišćenjima s kopna prije više od 20 godina, od 120 sredozemnih gradova 90 ih nije imalo nikakve ili nedostatne uređaje za pročišćavanje voda, a znamo da je sve veće onečišćenje industrijskim otpadnim vodom koje su bogate teškim metalima. Slikovito je u to vrijeme bilo rečeno da se tuna iz Sredozemlja razlikuje od tune iz Atlanskog oceana najviše po količini olova u njezinom mesu.

¹⁵ *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br.1/90. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/93.

¹⁶ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br. 3/06.

¹⁷ *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br.9/85. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.12/93.

Protokolom su predviđene posebne lokacije znanstvenog, povijesnog i kulturnog značaja, zatim područja podvodnih i obalnih arheoloških nalazišta, kao i gojišta komercijalno vrijedne ribe i školjaka.

Svih sedam obalnih država članica EU ratificirale su Protokol.

Sredozemno more je poznato po raznolikosti i jedinstvenosti flore, faune i ekosustava, a činjenica je, s druge strane da postoji opasnost od znatnog smanjenja ili gubitka biološke raznolikosti. Sredozemne su države, svjesne činjenice da se ne mogu i ne smiju odlagati mjere u cilju izbjegavanja ili smanjivanja takve opasnosti, na konferenciji u Barceloni (održanoj 9. i 10. lipnja 1995.) 10. lipnja 1995. usvojile novi protokol, *Protokol o posebno zaštićenim područjima i biološkoj raznolikosti u Sredozemlju*.¹⁸ Na snazi je od 12. prosinca 1999. Prema čl. 1.b) biološka raznolikost označava različitost među živim organizmima iz svih izvora uključujući, *inter alia*, kopnene, morske i druge vodene ekosustave i ekološke komplekse čiji su oni dio, uključujući raznolikost unutar vrsta, između vrsta i ekosustava. Prema čl. 2. t.1. Protokol se osim na područje Sredozemnog mora kako je određeno u čl. 1. Barcelonske konvencije primjenjuje na morsko dno i morsko podzemlje, vode, morsko dno i njegovo podzemlje koje se nalaze unutar polazne crte od koje se mjeri širina teritorijalnog mora, i koja se, kad je riječ o vodenim tokovima, prostire do granica slatkih voda, ali i na kopnena obalna područja koja će same stranke odrediti uključujući i močvarna područja.

Osim Slovenije, ostale obalne države članice EU su potpisale Protokol, a sve osim Grčke ratificirale.

Držeći da onečišćenje koje mogu uzrokovati djelatnosti u epikontinentskom pojasu država predstavlja ozbiljnu opasnost za okoliš i ljude, u Madridu je 14. listopada 1994. godine donijet još jedan protokol, *Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja uslijed istraživanja i iskorištavanja epikontinentskog pojasa i morskog dna i podzemlja*, koji još nije stupio na snagu.¹⁹ Prema čl. 1. t.d) precizirane su djelatnosti vezane za istraživanje i iskorištavanje područja primjene Protokola. To su: djelatnosti znanstvenog istraživanja vezane za bogatstva morskog dna i podzemlja, djelatnosti vezane za istraživanje (seizmološke djelatnosti, geodetska mjerenja morskog dna i podzemlja, uzimanje uzoraka, bušenje u svrhe istraživanja) i djelatnosti vezane za iskorištavanje (postavljanje uređaja u svrhu pronalaženja bogatstava, bušenje, obrada i skladištenje, transportiranje na obalu cjevovodima te teretnim brodovima, održavanje, popravci i drugi radovi). Vrlo je široko data i definicija pojma *otpad*, pod kojim valja razumijevati sve stvari i materijale bilo koje vrste, oblika i opisa koje nastaju uslijed izvođenja djelatnosti naznačenih u Protokolu, a koje se ili odlažu ili se namjeravaju odlagati ili moraju odlagati.

¹⁸ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.11/01; 11/04.

¹⁹ Hrvatska je Protokol potpisala 14. listopada 1994.

Osim Francuske ostale obalne države članice EU su ga potpisale, a ratificirao samo Cipar.

Svjesni sve veće opasnosti koja prijete okolišu Sredozemnog mora zbog prekograničnog prometa i odlaganja opasnog otpada, u Izmiru je 1. listopada 1996. donijet posljednji protokol, *Protokol o sprječavanju onečišćenja Sredozemnog mora prekograničnim prometom i odlaganjem opasnog otpada*.²⁰ U preambuli Protokola priznaje se suvereno pravo svake države da zabrani ulaz, promet ili odlaganja štetnog otpada na svom teritoriju. Pod *prekograničnim prometom* razumijeva se promet opasnog otpada s područja pod nacionalnom jurisdikcijom jedne države na ili kroz područje pod nacionalnom jurisdikcijom druge države, ili na ili kroz područje koje nije pod nacionalnom jurisdikcijom niti jedne države, pod uvjetom da su u promet uključene barem dvije države.

Od obalnih država članica EU potpisale su ga Grčka, Malta i Italija, a ratificirala samo Malta.

Sredozemne države vode pregovore o novom protokolu, *Protokolu o integralnom upravljanju obalnim područjima u Sredozemlju*.²¹ Još uvijek nije definirano područje na koje će se Protokol primjenjivati, odnosno granice (morske i kopnene) njegove primjene. O tome da li će morska granica biti vanjska granica teritorijalnog mora, kao državna granica na moru ili granica suverenih prava država, dakle vanjska granica gospodarskog ili epikontinentskog pojasa države će pregovarati. Kao kopnena granica predlaže se kopnena granica lokalnih obalnih administrativnih jedinica.

II

U okviru zaštite i očuvanja živih bogatstava Sredozemnog mora²² posebice valja spomenuti *Konvenciju o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa*²³ koja je usvojena 19. rujna 1979. na Trećoj europskoj ministarskoj konferenciji o okolišu, održanoj u Bernu. Konvencija je donijeta radi zaštite brojnih vrsta divlje flore i faune zbog njihove ozbiljne iscrpljenosti i, za neke vrste, opasnosti od izumiranja, kao i radi zaštite njihovih prirodnih staništa. Stupila je na snagu 1. lipnja 1982. Dodaci Konvenciji, I. (*Strogo zaštićene biljne vrste*), II. (*Strogo zaštićene životinjske vrste*), III. (*Zaštićene životinjske vrste*) i IV. (*Zabranjena sredstva i načini ubijanja, hvatanja i drugih oblika iskorištavanja*) na snazi su od 5. ožujka 1998. Temeljem čl. 6. Konvencije uređuje se posebna zaštita divljih

²⁰ Protokol još nije stupio na snagu, niti ga je Hrvatska potpisala.

²¹ Prvi sastanak eksperata koje su imenovala njihove vlade održan je u Splitu u travnju 2006. Potpisivanje protokola očekuje se do kraja 2007.

²² Živa bogatstva Sredozemnog mora sve su ugroženija. Mnoge su rijetke i endemske vrste ugrožene, neke izumiru. Zbog pretjeranog izlova mediteranskoj tuni prijete istrebljenje. Između 45 i 50.000 tona tuna ulovljeno je u Mediteranu 2004. godine (puno više od dogovorenih 32.000 tona).

²³ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.6/00; 11/00.

vrsta faune navedenih u *Dodatku II. (Strogo zaštićene životinjske vrste)*²⁴. Zabranjuje se, između ostaloga, njihovo hvatanje, ubijanje, držanje, namjerno oštećivanje ili uništavanje mjesta za razmnožavanje, uznemiravanje te posjedovanje, unutarnja trgovina i prepariranje.

Posebno je regulirana zaštita kitova koji čine sastavni dio morskog ekološkog sustava i kao takvi nezamjenjiv su dio zemljinoga prirodnog sustava. Imajući u vidu da jedino suradnja među državama može značajno pridonijeti njihovoj zaštiti i zaštititi njihovih staništa na najdjelotvorniji način, u Monaku je 24. studenog 1996. usvojen *Sporazum o zaštiti kitova (CETACEA) u Crnom moru, Sredozemnom moru i u susjednom atlantskom području (ACCOBAMS)*²⁵ u okviru *Konvencije o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja* (donijeta 23. lipnja 1979. godine u Bonnu). *Dodatak I.* Sporazuma, uz indikativan popis kitova Crnoga mora na koje se Sporazum odnosi, sadrži i popis kitova Sredozemnoga mora i susjednoga atlantskog područja. Iz popisa kitova koji su navedeni valja izdvojiti obalnog dupina (*phocoena phocoena*), dobrog dupina (*tursiops truncatus*) i običnog, malog dupina (*delphinus delphis*). Posebice je važno da se Sporazum odnosi i na sve kitove koji nisu navedeni u dodatku, ali koji mogu slučajno ili povremeno zalaziti u područje Sporazuma. *Dodatak II. - Plan zaštite*, odnosi se na mjere zaštite kitova koje će ugovorne stranke, s obzirom na svoje gospodarske, tehničke i znanstvene sposobnosti poduzimati.

III

U zaštitu i očuvanje Sredozemnog mora uz suvremeno međunarodno pravo (opće i regionalno) utkano je i nacionalno zakonodavstvo obalnih država. Sredozemno more je zatvorena i osjetljiva površina koja se zbog svog položaja i oceanografskih svojstava vrlo sporo obnavlja (samo kroz Gibraltarski tjesnac) i to jednom u 80 godina. Stoga je izuzetno važna uloga i odgovornost obalnih država u primjeni i razradi međunarodnih načela i standarda, te mehanizama i mjera kojima bi se onečišćenje spriječilo, umanjilo ili otklonilo. Iz analize nacionalnih propisa obalnih država članica EU proizlazi da su pojedine odredbe identične ili gotovo iste, ali postoje i specifična i jedinstvena rješenja država.

²⁴ U *strogo zaštićene životinjske vrste*, primjerice, spadaju jesetra (*acipenser sturio*), rijetka riba Jadrana, kao i endemska vrsta Jadranskoga mora koja je pred potpunim nestajanjem, jadranska jesetra (*acipenser naccarii*) iz čije se ikre dobiva kavijar. Navest ćemo još neke ribe Jadrana: glavočić crnotrus (*pomatoschistus canestrinii*) koji živi samo u Jadranskom moru, vrlo rijetka, moruna (*huso huso*) koja najčešće obitava na ušćima jadranskih rijeka, konjić kratkokljunić (*hippocampus hippocampus*), konjić dugokljunić (*hippocampus ramulosus*) i druge. Kao *zaštićene životinjske vrste* prema *Dodatku III.*, valja spomenuti ribe u Jadranu: rijetku psinu dugonosku (*isurus oxyrinchus*), psinu atlansku (*lamna nasus*), psa modrulja (*prionace glauca*) i za Jadransko more vrlo rijetka volina balavica (*raja alba*). U *zaštićene vrste* spadaju crni (*antipathies*) i crveni koralj (*corallium rubrum*) te određene vrste spužvi (*spongia agaricina*, *spongia officinalis*, *spongia zimocca*).

²⁵ *Narodne novine - Međunarodni ugovori* br.6/00; 10/01.

Pojedine obalne države daju vrlo široke ovlasti svojim vladama u donošenju propisa o zaštiti i očuvanju morskog okoliša. Cipar je u aktu o epikontinentskom pojasu iz 1974. godine ovlastio Vijeće ministara da može donijeti posebne propise kojima se regulira ili zabranjuje ulazak brodova u zone sigurnosti iznad epikontinentskog pojasa, te one koje smatra nužnim u tim zonama za zaštitu živih bogatstava mora i prirodnih bogatstava epikontinentskog pojasa od štetnih učinaka.²⁶ Osim toga, Vijeće je ovlašteno zabraniti ili ograničiti bilo koju djelatnost vezanu za istraživanje ili iskorištavanje epikontinentskog pojasa ili bilo kojeg njegovog dijela koje bi moglo dovesti, između ostaloga, i do neopravdanog ugrožavanja živih bogatstava mora.²⁷ U aktu kojim proklamira gospodarski pojas sukladno čl. 56. Konvencije, propisuje se jurisdikcija nad tim dijelom mora koja se odnosi i na zaštitu i očuvanje morskog okoliša.²⁸ I u ovom aktu se izrijekom daju ovlasti Vijeću ministara da donosi propise za provedbu odredbi ovoga akta koji se odnose, pored ostaloga, i na očuvanje živih bogatstava gospodarskog pojasa i zaštitu njegova okoliša.²⁹

Francuska ima vrlo specifična rješenja kojima propisuje visoke kazne za onečišćenje morskog okoliša. Prema aktu o istraživanju epikontinentskog pojasa i iskorištavanju njegovih prirodnih bogatstava iz 1968. godine propisano je da će svaka osoba koja tijekom istraživanja i iskorištavanja prirodnih bogatstava epikontinentskog pojasa ispusti u more iz uređaja ili instalacija naftu (odnosno njezine preradevine) biti obvezna platiti novčanu kaznu od 2000 do 20.000 franaka. U slučaju ponovljenog ili sljedećeg prekršaja kaznit će se zatvorom od 6 dana do 6 mjeseci i (ili) novčanom kaznom od 5000 do 50.000 franaka. Osim toga, vlasnik ili upravitelj uređaja ili instalacija, odnosno osobe koje su odgovorne za upravljanje djelatnostima vezanim za istraživanje i iskorištavanje kaznit će se kaznom zatvora od 10 dana do 6 mjeseci i novčanom kaznom od 3000 do 30.000 franaka ukoliko je do prekršaja došlo na njihovu izričitu naredbu. Nema prekršaja ako se ispuštanje dogodilo u svrhu osiguranja sigurnosti uređaja i instalacija, da bi se izbjeglo njihovo ozbiljno oštećenje ili da bi se spasio ljudski život na moru.³⁰ Ove su odredbe izmijenjene aktom iz 1977. kojim se u potpunosti zabranjuje bilo koje ispuštanje ugljikovodika ili njegovih mješavina u more, ako bi to štetilo javnom zdravlju, morskoj flori i fauni, te gospodarskom i turističkom razvoju obalnih regija, i ujedno se radikalno povećavaju kazne na 10.000 do 100.000 franaka i (ili) tri mjeseca do dvije godine zatvora.³¹ I

²⁶ Continental Shelf Law, Law No. 8 of 5 April 1974, čl. 6. st. 1(e,f), str. 2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1974_Law.pdf

²⁷ *Ibid.*, čl. 6. st. 1(i), str. 3.

²⁸ Law to provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus, 2 April 2004, čl. 4. st. 1b(iii), str. 2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf

²⁹ *Ibid.*, čl. 11. st. 2(a,b), str. 4.

³⁰ Act No. 68-1181 of 30 December 1968 relating to the exploration of the Continental Shelf and to the exploitation of its natural resources, čl. 28., str. 6.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/FRA_1968_Act.pdf

³¹ Act No. 77- 485 of 11 May 1977 amending Act No. 68-1181 of 30 December 1968 relating to the exploration of the Continental Shelf and to the exploitation of its natural resources, čl. 5., str. 2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/FRA_1977_Act.pdf

Francuska je 1976. godine u aktu o proglašenju gospodarskog pojasa izrijekom navela i jurisdikciju glede zaštite i očuvanja morskog okoliša u tome dijelu mora.³² Sukladno čl. 19. Konvencije uređujući neškodljiv prolazak stranih brodova kroz svoje teritorijalno more propisala je da prolazak stranog broda dira u mir, red ili sigurnost države ukoliko, između ostalog, dođe i do čina hotimičnog i ozbiljnog onečišćenja.³³ U suradnji s Italijom zabranila je plovidbu kroz Bouches de Bonifacio, između Sardinije i Korzike, svim brodovima koji viju francusku zastavu (osim ratnih brodova i drugih brodova francuske države koji se koriste u netrgovačke svrhe) koji prevoze naftu ili druge opasne tvari. Plovidba je dozvoljena na temelju odobrenja koje se izdaje pojedinom brodu i posebnom planu puta u slučaju više sile.³⁴ Zabrana se odnosi i na brodove koji vrše prijevoz tih tvari u kabotaži između dvije francuske luke.

Italija je u aktu koji se odnosi na ispitivanje i proizvodnju nafte i plina u teritorijalnom moru i epikontinentskom pojasu propisala da se djelatnosti koje se poduzimaju u svrhu istraživanja, ispitivanja i proizvodnje nafte i plina u podmorskim prostorima moraju obavljati na takav način da, između ostaloga neopravdano ne ometaju očuvanje živih bogatstava mora, obale, plaža, sidrišta i luka.³⁵

Malta je u aktu o teritorijalnom moru i vanjskom morskome pojasu dala ovlasti premijeru za donošenje propisa o nadzoru i uređenju prolaska brodova kroz teritorijalno more koji se, pored ostalog, mogu odnositi i na očuvanje živih bogatstava mora i zaštitu okoliša, te sprječavanje, smanjenje i nadzor onečišćenja.³⁶ Prema Zakonu o epikontinentskom pojasu iz 1966. u slučaju ispuštanja ili istjecanja bilo koje vrste nafte ili bilo koje mješavine (koja sadrži najmanje jednu stotinu djelova bilo koje vrste nafte na milijun djelova te smjese) iz cjevovoda, ili je to posljedica bilo koje radnje koja se odnosi na istraživanje morskog dna i podzemlja ili iskorištavanja prirodnih bogatstava u epikontinentskom pojasu, vlasnik cjevovoda, odnosno osoba koja izvodi te

³² Law No. 76-655 of 16 July 1976 relating to the Economic Zone off the coasts of the territory of the Republic, čl. 4., str. 1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/FRA_1976_Law.pdf

³³ Decree No. 85/185 of 6 February 1985 regulating the Passage of Foreign Ships through French Territorial Waters, čl. 3. st. 8, str. 1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/FRA_1985_Decree.pdf

³⁴ Prefectural Order No. 1/93 (Prohibiting the movement in the Bouches de Bonifacio of tankers carrying oil and ships carrying dangerous or toxic substances, 15 February 1993), čl.1.-3., str.1-2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/FRA_1993_Order.pdf

Italija je kroz Bouches de Bonifacio zabranila plovidbu tankerima, plinskim i kemijskim transporterima pod talijanskom zastavom koji prevoze naftu, kemijske proizvode i druge onečištače štetne i opasne za morski okoliš.

Decree of the Minister of the Merchant Marine, 26 February 1993., čl.1.,str.1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ITA_1993_Decree.pdf

³⁵ Act No. 613 on the Surveying and Production of Oil and Gas in the Territorial Sea and Continental Shelf, and Amendments to Act No. 6 of 11 January 1967 on the Surveying and Production of Oil and Gas, čl. 2., str. 1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ITA_1967_Act.pdf

³⁶ Territorial Waters and Contiguous Zone Act, No. XXXII of 1971, as amended by Act XLVI of 1975, XXIV of 1978, XXVIII of 1981 and Iof 2002., čl. 7. st. 1d i 1f., str. 3.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/MLT_1971_Act.pdf

radnje, odgovorna je za prekršaj, osim ako dokaže da je to djelo osobe koja je se tu našla bez njegova izričitog ili prešutnog pristanka.³⁷

Španjolska je u aktu iz 1992. koji se odnosi na nacionalne luke i trgovački prijevoz propisala da trgovački prijevoz između ostaloga obuhvaća sprječavanje onečišćenja s brodova, fiksnih platformi i drugih uređaja smještenih u područjima u kojima Španjolska ima suverenost, suverena prava i jurisdikciju, ali i zaštitu morskog okoliša.³⁸ U aktu o gospodarskom pojasu iz 1978. propisano je da prava španjolske države uključuju i ovlasti za donošenje propisa o očuvanju, istraživanju i iskorištavanju prirodnih bogatstava gospodarskog pojasa u svrhu očuvanja morskog okoliša.³⁹ Proglašavajući zaštićenu ribolovnu zonu u Sredozemnom moru aktom iz 1997. proklamirana su i suverena prava u svrhu očuvanja živih morskih bogatstava, ne dovodeći u pitanje mjere za zaštitu i očuvanje bogatstava koje EU može donijeti ili je već donijela.⁴⁰

Slovenija je u Pomorskom zakoniku iz 2001., kao i druge obalne države članice EU, propisala da se prolazak stranog broda kroz teritorijalno more neće smatrati neškodljivim ako je, između ostalog brod uključen u bilo koji akt koji onečišćuje more ili okoliš.⁴¹ Pored toga, strani vojni brodovi, strani tankeri, drugi strani brodovi na nuklearni pogon i drugi strani brodovi koji prevoze nuklearne ili druge po sebi opasne ili štetne tvari i materijale, moraju pri neškodljivom prolasku poštivati posebne uvjete plovidbe kao i druge uvjete kojima se osigurava sigurnost plovidbe, sprječavanje nesreća na moru te zaštita morskog okoliša od onečišćenja.⁴² Nadalje, bilo koji oštećeni, nasukani ili potopljeni brod ili plutajući objekt koji ometa ili ugrožava sigurnost plovidbe, ili koji predstavlja opasnost od onečišćenja, mora se ukloniti po nalogu ministra za pomorstvo ili po nalogu pomorskog inspektora.⁴³ Pomorski zakonik Slovenije, osim ovih, sadrži i druge odredbe koje se odnose na opasnosti od onečišćenja morskog okoliša i njegovih posljedica. Prema Zakonu o proglašenju zaštićene ekološke zone i epikontinetskog pojasa iz 2005.⁴⁴ Slovenija u zaštićenoj ekološkoj zoni ostvaruje suverena prava radi istraživanja i trajne uporabe, očuvanja i gospodarenja morskim bogatstvom te jurisdikciju radi znanstvenog istraživanja i očuvanja te zaštite morskog okoliša u skladu s međunarodnim pravom

³⁷ Osoba koja je kriva za navedeni prekršaj kaznit će se novčanom kaznom ne većom od 1 000 malteških liri. Continental Shelf Act No. XXXV of 22 July 1966, as amended by Act XIII of 1983 and I of 2002, čl. 7. st. 1., str. 2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/MLT_1966_Act.pdf

³⁸ Act No. 27/1992 of November 1992 concerning nacional ports and merchant shipping (excerpts), čl. 6. st. 1f., str. 1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ESP_1992_Act.pdf

³⁹ Act No. 15/1978 on the Economic Zone of 20 February 1978., čl. 1. st. 2(b), str. 1.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ESP_1978_Act.pdf

⁴⁰ Royal Decree 1315/1997 of 1 August 1997, establishing a Fisheries Protection Zone in the Mediterranean Sea, čl. II., str. 2.

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ESP_1997_Decree.pdf

⁴¹ Maritime Code (PZ), 23 March 2001, čl. 15. st. 8., str. 4

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/SVN_2001_maritimecode.pdf

⁴² *Ibid.*, čl. 18. st. 1. str. 4.

⁴³ *Ibid.*, čl. 75, str. 14.

⁴⁴ Uradni list Republike Slovenije, br.93/05.

i obvezama koje nastaju iz pravnog poretka EU (čl. 3.). U tome se pojasu, prema čl. 6. st. 1. provode pravni poredak Republike Slovenije i pravni poredak EU u području zaštite i očuvanja morskog okoliša (uključujući arheološko nasljeđe) u skladu s odredbama XII. dijela Konvencije. Za brodove koji plove pod stranom zastavom (kao i za strance) u toj zoni vrijede uz pravni poredak Slovenije i pravni poredak EU i međunarodni ugovori iz područja: sprečavanja onečišćenja morskog okoliša, uključujući i onečišćenje zbog prometa brodova i otpadnih voda; onečišćenja zbog odlaganja tvrdog otpada; onečišćenja koje nastaje zbog istraživanja ili iskorištavanja morskog dna te sigurnosti i očuvanja sisavaca i drugih životinjskih i biljnih vrsta radi očuvanja cjelovitosti morskoga ekosustava (čl. 6. st.2.).

IV

Na kraju valja reći: proces onečišćenja zbog ubrzanog razvoja tehnologije, pojave novih vrsta onečištača, ishodišta onečišćenja, te nemogućnosti odvajanja onečišćenja morskog okoliša od onečišćenja biosfere u cjelini, veoma je složen. Zbog toga valja i dalje ulagati napore da se sustav normi (međunarodnih i nacionalnih) razrađuje, prilagođava dopunjuje i obogaćuje, kako se ignoriranjem i nezainteresiranošću prema moru i morskome okolišu nebi učinila nepopravljiva šteta.

Suradnja je sredozemnih država na tom području sveobuhvatna i jedinstvena u međunarodnim odnosima. Bez obzira na političke, gospodarske, tehničko-tehnološke i druge različitosti njihove su aktivnosti usmjerene ostvarivanju dugoročnog i složenog, zajedničkog cilja - zaštita i očuvanje Sredozemnog mora od onečišćenja. Pravno reguliranje njihovih međusobnih odnosa i odgovornosti uvijek mora teći paralelno s primjenom odgovarajućih institucionalnih, tehničkih i pravnih mjera na nacionalnoj razini.

THE PROTECTION AND CONSERVATION OF THE MEDITERRANEAN SEA WITH A SPECIAL REFERENCE TO COASTAL STATES WHICH ARE MEMBERS OF THE EUROPEAN UNION

Mediterranean states have invested and are investing considerable efforts to protect and conserve the Mediterranean Sea, mainly by accepting obligations from numerous regional and national international contracts (over 100 in number).

Due to the fact that the efficacy of the system of protection can be achieved only with the efficient balance of international and national concerns, the authors in this paper have researched the protection and conservation of the Mediterranean Sea in contemporary international contracts, especially in the national regulations of those coastal states in the Mediterranean Sea which are members of the European Union; *France, Spain, Italy, Cyprus, Malta and Slovenia*.

The analysis of the national regulations of these states (the adopted international obligations of which are being developed and improved) is particularly important for these two reasons: *firstly*, one of the fundamental aims of European politics is the protection and improvement of the quality of the environment, and *secondly*, the problem in this area is also in the implementation of the international rules.

Key words: *protection of the Mediterranean sea, EU coastal states, Republic of Croatia*